

ARVIOINTI- KERTOMUS 2020

18. TOUKOKUUTA 2021

TARKASTUSLAUTAKUNTA



ALAJÄRVEN KAUPUNKI

Aittoa elämää Aaltojen keskellä

Sisällys

1. Tarkastuslautakunnan tehtävä, kokoonpano ja työskentely.....	3
2. Arvio taloudellisten tavoitteiden toteutumisesta	4
2.1. Käyttötalous	4
2.2. Investoinnit	5
2.3. Konsernitalous	6
2.4. Tarkastuslautakunnan arvio kaupungin taloudesta	7
3. Arvio toiminnallisten tavoitteiden toteutumisesta	8
3.1. Kaupunginhallitus.....	8
3.2. Konserniyhtiöt	9
Henkilöstöhallinto.....	10
3.3. Perusturva	11
3.4. Sivistystoimi.....	12
3.5. Tekninen toimi.....	13
3.6. Maaseututoimi	13
4. Muut arvioinnit.....	14
4.1. Hankinnat ja sopimusten hallinta	14
4.2. Hyvinvointikertomus	14
4.3. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus.....	15
4.4. Koronapandemian hoitaminen Alajärvellä 2020	15
5. Yhteenveto.....	16

1. Tarkastuslautakunnan tehtävä, kokoonpano ja työskentely

Tarkastuslautakunnan tehtävät ja kokoonpano

Tarkastuslautakunnan tehtävänä on kuntalain mukaan valmistella hallinnon ja talouden tarkastusta koskevat asiat valtuuston päätettäväksi sekä arvioida, ovatko valtuuston asettamat toiminnan ja talouden tavoitteet kunnassa ja kuntakonsernissa toteutuneet ja onko toiminta järjestetty tuloksellisella ja tarkoituksenmukaisella tavalla.

Mikäli kunnan taseessa on kattamatonta alijäämää, tarkastuslautakunnan on arvioitava talouden tasapainotuksen toteutumista tilikaudella sekä voimassa olevan taloussuunnitelman riittävyttä. Lisäksi tarkastuslautakunta valvoo kuntalain 84 §:ssä säädetyn sidonnaisuuksien ilmoittamisvelvollisuuden noudattamista ja saattaa ilmoitukset valtuustolle tiedoksi.

Tarkastuslautakunnassa ovat vuoden 2020 tarkastuksen aikana toimineet seuraavat jäsenet ja varajäsenet:

Jäsenet	Varajäsenet
Penninkangas Mauri, pj	Hietala Heikki
Matintupa Jukka Pekka, vpj	Hakala Harri
Salo Kati	Akomeah Tiina
Väänänen Pertti	Siirilä Pasi
Keisala Arja	Orava Riikka
Oittinen Kari	Murto Lea
Kuisti Jenni	Hämäläinen Heli

Kuntalain 71 §:n mukaan puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja ovat valtuutettuja. Lautakunnan esittelijänä ja pöytäkirjan pitäjänä on toiminut sisäinen tarkastaja / hallintosihteeri Henna Matintupa. Valtuusto on valinnut Alajärven kaupungin tilintarkastusyhtiöksi KPMG Julkishallinnon Palvelut Oy:n. Yhtiön nimeämänä vastuullisena tilintarkastajana on toiminut JHT, HT Esko Säilä.

Tarkastuslautakunnan työskentely ja raportointi

Tarkastuslautakunta on laatinut työnsä järjestämiseksi arviointisuunnitelman vuosille 2017–2020. Arviointisuunnitelmaa tarkentaa vuosittain laadittava työohjelma. Tarkastuslautakunnan arviointi perustuu kaupunginvaltuuston hyväksymään vuoden 2020 talousarvioon, kaupunginhallituksen hyväksymään tilinpäätökseen, tilintarkastajan raportteihin, tilintarkastuskertomukseen sekä viranhaltijoiden kuulemisiin ja haastatteluihin.

Arviointisuunnitelmassa tarkastuslautakunta on jakanut jäsenilleen vastualueet hallintokunnittain. Jäsenet ovat seuranneet työnjakonsa mukaisesti hallintokuntien toimintaa ja jäsenten raportit on käsitelty lautakunnassa. Tarkastuslautakunta on kokoontunut pääsääntöisesti kerran kuukaudessa.

Tarkastuslautakunta laatii vuosittain valtuustolle arviointivuoden havainnot ja suositukset sisältävän arviointikertomuksen. Vuoden 2020 arviointikertomus on hyväksytty tarkastuslautakunnassa 18.5.2021.

2. Arvio taloudellisten tavoitteiden toteutumisesta

Käyttötalous

Vuoden 2020 tilinpäätöksen mukaan kaupungin toimintatuotot olivat 43,4 milj. euroa laskien 1,3 milj. euroa (2,8 %) vuodesta 2019. Vuoden 2020 toimintakulut olivat 106,1 milj. euroa ja ne laskivat edelliseen vuoteen verrattuna 1,6 milj. euroa (1,5 %). Toimintakate kertoo, että toimintakuluista jäi 62,6 milj. euroa maksettavaksi verotuloilla ja valtionosuuksilla.

Kaupungin verotulot kokonaisuudessaan nousivat edelliseen tilinpäätökseen verrattuna 70.652 € (0,2 %), verotulojen alitoteutuen kuitenkin 606.916 euroa vuoden 2020 talousarvioon verrattuna.

Kaupungin valtionosuudet kasvoivat 3,8 miljoonaa euroa (+11,1 %) vuodesta 2019 ollen yhteensä 38,6 milj. euroa. Valtionosuuksia kasvattivat erityisesti valtion lisätalousarvioissa kunnille myönnetyt koronatuot (n. 2,1 milj. euroa), valtionosuuksien lakisääteiset tarkistukset, kuntien laajeneviin tehtäviin myönnettyt valtionosuuspäätökset ja kiky-sopimuksen lomarahasäästöön pohjautuneen valtionosuusleikkauksen päättyminen.

Vuosikate on käyttötaloudesta ylijäävä rahamäärä, joka voidaan käyttää investointeihin, sijoituksiin ja lainojen lyhennyksiin. Yleisesti kunnan tulorahoitus katsotaan riittäväksi, mikäli vuosikate on siitä vähennettävien suunnitelman mukaisten poistojen suuruinen. Vuonna 2020 kaupungin vuosikate oli 157,6 prosenttia poistoista, kun vuonna 2019 luku oli 39,5 prosenttia.

Kaupungin tilikauden tulos oli vuoden 2020 talousarviossa ennakoitun -373.000 euron alijäämän sijaan 2,07 miljoonaa euroa ylijäämäinen. Kaupunginvaltuusto tarkensi alkuperäistä talousarviota tilikauden aikana tehdyillä 6 talousarviomuutoksella, joista 2 muutosta kohdentui käyttötalouteen. Talousarviomuutosten euromääräinen nettovaikutus oli n. 1,5 milj. euroa.

Taulukko 1. Verotulojen kehitys (milj.euroa)

Milj. €	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kunnallisvero	24,2	25,1	25,1	24,6	25,3	25,5
Kiinteistövero	2,3	2,3	2,2	2,1	2,2	1,9
Yhteisövero	2,1	2,0	2,4	2,1	2,1	2,1

Taulukko 2. Kaupungin tuloslaskelma 2015–2020 (ulkoiset erät)

Milj. €	TP: 2015	2016*	2017	2018	2019*	2020
Toimintatuotot	41,7	41,7	29,1	29,2	44,7	43,4
Toimintakulut	-99,0	-97,9	-87,9	-90,4	-107,7	-106,1
Toimintakate	-57,3	-56,2	-58,8	-61,2	-63	-62,6
Verotulot	28,5	29,4	29,7	28,9	29,5	29,6
Valtionosuudet	34,1	37,0	35,8	35,1	34,8	38,6
Käyttökate	5,2	10,2	6,7	2,7	1,3	5,6
Rahoitustuotot- ja kulut	-0,2	-0,2	-0,03	-0,05	-0,05	-0,07
Vuosikate	5,0	10,1	6,6	2,7	1,3	5,6
Poistot ja arvonalentumiset	-3,1	-3,0	-3,0	-3,6	-3,2	-3,6
Yli-/alijäämä	1,9	7,0	3,6	-0,9	-2,0	2,1
Tunnusluvut						
Toimintatuotot/toimintakulut %	42,1	42,6	33,1	32,2	41,5	41
Vuosikate/poistot %	162,3	331,3	220,8	74,5	39,5	157,6
Vuosikate, €/asukas	502	1015	674	274	134	599
Asukasmäärä	10014	9902	9835	9705	9560	9425

* Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alue purkautui 31.12.2016.

* Lappajärven perusturva liittyi Alajärven kaupungin perusturvan kokonaisuuteen 1.1.2019.

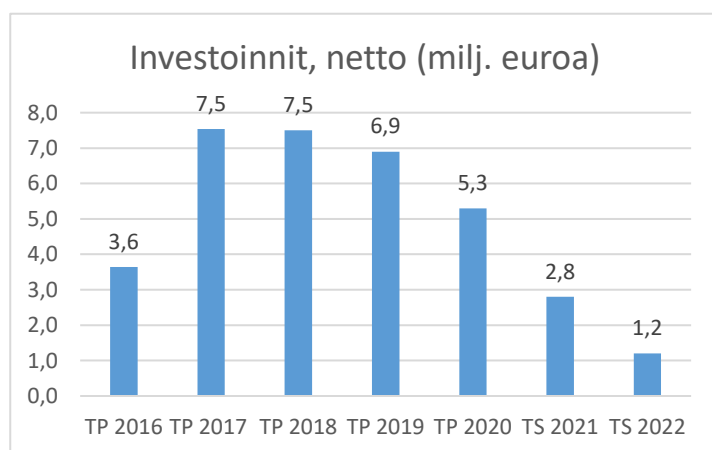
Investoinnit

Alajärven kaupunki on investoinut huomattavasti palvelurakenteisiin viimeisten vuosien aikana ja myös vuonna 2020 investointimenot pysyivät kohtalaisen korkealla tasolla.

Investointien määrä vuonna 2020 oli 5,6 milj. euroa (talousarvio 7,0 milj. euroa), joiden toteuttamiseen rahoitusosuuksia saatiin 292.965 euroa eli nettoinvestointimenoiksi muodostui 5,3 milj. euroa. Investointibudjettiin lisämäärärahoja lisättiin vuoden 2020 aikana ravitsemuspalveluiden kalustohankintoihin 61.000 euroa, EPLY:n tiehankkeisiin 232.000 euroa, Tukkitien rakentamiseen 23.000 euroa ja maahankintoihin 137.542 euroa.

Merkittävin investointikohde oli vuonna 2019 aloitettu uuden paloaseman rakentaminen. Vuoden 2020 kustannustoteuma oli 2,54 milj. euroa. Uusi paloasema valmistuu toukokuussa 2021.

Taulukko 3. Investoinnit 2016-2022 (milj.euroa)



Vuoden 2020 tilinpäätöksessä kaupungin lainakanta oli 27,7 milj. euroa laskien 144.422 euroa edelliseen vuoteen verrattuna. Lainat asukasta kohti kuitenkin nousivat hieman (lainat 2.940 euroa/asukas v. 2020 ja 2.914 euroa/asukas v. 2019).

Taulukko 4. Kaupungin tase ja taseen tunnusluvut 2015–2020

Milj. €	TP:	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Taseen loppusumma milj. €</i>		59,5	62,1	68,4	71,1	74,1	77,3
<i>Aineelliset hyödykkeet</i>		41,0	41,8	46,5	50,6	54,2	55,4
<i>Oma pääoma</i>		24,2	31,2	34,9	33,9	32,0	34,0
<i>Vieras pääoma</i>		34,9	30,5	33,1	36,6	41,6	42,0
- <i>Pitkäaikainen</i>		19,1	15,7	16,2	16,6	20,4	20,1
- <i>Lyhytaikainen</i>		15,8	14,8	16,9	20,1	21,2	21,8
<i>Kertynyt yli/alijäämä</i>		-2,0	5,0	8,6	7,7	5,8	7,8
<i>Lainakanta</i>		24,1	18,7	21,2	23,6	27,9	27,7
<i>Lainat €/asukas</i>		2408	1888	2151	2434	2914	2940
<i>Omavaraisuusaste %</i>		41	50	51	48	43	44
<i>Suhteellinen velkaantuneisuus %</i>		33	28	35	39	38	38

Konsernitalous

Konsernin vuosikate oli n. 9,4 milj. euroa ja konsernin tilikauden tulos oli n. 3,0 milj. euroa ylijäämäinen. Taseeseen kertynyt ylijäämä kasvoi 4,9 milj. eurosta 7,8 milj. euroon. Konsernitasolla investoinnit olivat n. 8,8 milj. euroa. Konsernin lainakanta kasvoi 1,2 miljoonaa euroa edellisvuoteen verrattuna ollen vuonna 2020 n. 51,2 milj. euroa.

Investointien tulo-rahoitusprosentti parani sekä kaupungin että konsernin tilinpäätöksessä. Sekä kaupungin että konsernin lainanhoitokatteet nousivat heikolta tasolta (=alle 1) tyydyttävälle tasolle (=1-2). Kaupungin omavaraisuusaste ja suhteellinen velkaantuneisuus ovat paremmat kuin konsernissa.

Taulukko 5. Konsernitalinpäätös 2015–2020

Milj. €	TP:	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Konsernin toimintakate</i>		-57,5	-56,6	-58,2	-60,6	-62,0	-60,8
<i>Konsernin vuosikate</i>		7,4	11,8	9,1	4,7	3,8	9,4
<i>Tilikauden ylijäämä/alijäämä</i>		2,3	6,8	3,7	-1,2	-2,4	3,0
<i>Konsernin investoinnit</i>		-4,1	-11,5	-11,0	-11,3	-11,4	-8,8
<i>Pitkäaikaisten lainojen lisäys</i>		5,1	4,2	6,6	7,1	9,9	7,0
<i>Pitkäaikaisten lainojen vähennys</i>		-5,7	-5,6	-5,0	-5,1	-5,0	-6,3
<i>Lyhytaikaisten lainojen muutos</i>		0,3	-1,5	1,4	2,0	0	0,06
<i>Konsernin lainakanta</i>		41,5	38,6	41,6	45,7	50,4	51,2
<i>Konsernin lainat €/asukas</i>		4143	3895	4233	4711	5272	5434
<i>Kertynyt yli-/alijäämä</i>		-0,8	5,5	9,1	7,5	4,9	7,8

Taulukko 6. Kaupungin ja konsernin tunnusluvut 2020

	Kaupunki TP 2020	Konserni TP 2020
Vuosikate/poistot %	157,6	149,3
Investointien tulorahoitus %	105,7	109,9
Lainanhoitokate	1,35	1,45
Omavaraisuusaste	44	31
Suhteellinen velkaantuneisuus	38	51
Kertynyt yli-/alijäämä €/asukas	831	829
Lainat €/asukas	2940	5434

Tarkastuslautakunnan arvio kaupungin taloudesta

Kaupungin tilikauden tulos oli vuoden 2020 talousarviossa ennakoidun -373.000 euron alijäämän sijaan 2,07 miljoonaa euroa ylijäämäinen.

Talousarviossa 2020 valtionosuuksien määräksi arvioitiin 36,1 milj. euroa. Kaupunki sai valtionosuuksia 38,6 milj. euroa, joista n. 2,1 milj. euroa oli valtion kunnille myöntämiä koronatukia. Kaupungin ennustetusta poikkeava positiivinen tulos tilikaudelta 2020 selittyi valtion koronatuilla.

Tilikauden 2020 tulos vahvistaa tilinpäätöksen talouden tunnuslukuja hieman edellisiin vuosiin verrattuna. Tilanteen ei voida kuitenkaan olettaa olevan pysyvä – esimerkiksi valtionosuuksien voi olettaa koronaepidemian jälkeen palautuvan tavanomaiselle tasolle. Koronavuosi 2020 on aiheuttanut kaupungin talouteen paitsi poikkeuksellisia menoja ja tuloja myös poikkeuksellisia säästöjä (mm. lomautukset/talkoovapaat lähes 600.000 euroa). Koko kaupungin tasolla toimintakulut jopa pienenevät edelliseen vuoteen verrattuna (-1,49 %). Koronan täsmällisiä vaikutuksia kaupungin talouteen ei ole vuoden 2020 tilinpäätöksessä eritelty. Tarkastuslautakunta katsoo, että erittely helpottaisi tulevien vuosien taloussuunnittelua.

Tarkastuslautakunta toteaa, että tulevina vuosina on edelleen syytä kiinnittää huomiota kaupungin toimintakatteeseen eli siihen osaan taloudesta, johon kaupunki pystyy vaikuttamaan mm. käyttötalousmenoja karsimalla ja palvelujen suuntaamisella tarpeiden mukaisiksi. Vuosia jatkuneen toimintakatteen heikkenemisen ja heikon tuloverokehityksen johdosta Alajärvestä on tullut yhä valtionosuusriippuvaisempi kaupunki.

Alajärvellä kunnallisveron nostovara on pieni ja efektiivinen veroprosentti on alhainen. Veronmaksajien määrä vähenee. Alajärvellä työvoiman määrä (työvoima= työlliset + työttömät) on vähentynyt 8,2 % vuodesta 2015 vuoteen 2020.

” Koronavuosi 2020 toi kaupungin talouteen poikkeuksellisia menoja, mutta enemmän tuloja ja säästöjä. Positiivinen tulos tilikaudelta selittyy valtion koronatuilla. ”

3. Arvio toiminnallisten tavoitteiden toteutumisesta

Kaupunginhallitus

Kaupunginhallitus vastaa kaupungin hallinnosta ja taloudesta. Kaupunginhallituksen tavoitteiksi on talousarviossa määritelty *kuntatalouden tasapaino ja palvelurakenteiden tehokkuus, turvallinen ja viihtyisä elinympäristö, kuntalaisten hyvinvoinnin edistäminen ja kaupungin vetovoimaisuuden lisääminen*. Tavoitteet ovat kaupunginvaltuuston hyväksymän kuntastrategian mukaisia ja tarkoitettu koko kuntaorganisaatiolle - ei pelkästään kaupunginhallitukselle -strategisiksi tavoitteiksi.

Kaupunginhallitus on tilinpäätöksen yhteydessä arvioinut strategisten tavoitteiden toteutumista.

Talouden tasapainon ja palvelurakenteiden tehokkuuden osalta kaupunginhallitus toteaa, että koronan johdosta vuosi oli hyvin poikkeuksellinen ja vuoden 2020 osalta ei voida tehdä pidemmälle meneviä johtopäätöksiä talouden tilanteesta pitkällä aikavälillä. Tarkastuslautakunta yhtyy kaupunginhallituksen näkemykseen todeten, että koronavuoden poikkeukselliset kustannukset, tulot ja säästöt olisi syytä karkealla tasolla eritellä, jolloin johtopäätösten tekeminen ja tulevien vuosien taloussuunnittelu helpottuisi.

” Koronavuoden poikkeukselliset kustannukset olisi syytä karkealla tasolla eritellä, jolloin johtopäätösten tekeminen ja tulevien vuosien taloussuunnittelu helpottuisi.”

Tarkastuslautakunta pitää hyvänä sitä, että palvelurakennetta tarkastellaan säännöllisesti ja uudistustoimenpiteitä suoritetaan talouden tasapainottamisohjelman mukaisesti.

Turvallisen ja viihtyisän elinympäristön toteutumisen arvioinnissa kaupunginhallitus toteaa, että tavoitteet nuorisotyöttömyyden ja koulutuksen ulkopuolelle jääneiden osalta ovat toteutuneet vain osittain. Lisäksi kaupunginhallitus nostaa esiin kaupungin viime vuosien merkittävät liikuntapaikkainvestoinnit, hyvät liikuntapaikkojen käyttöasteet ja hyvät asiakastyytyväisyyskyselyjen tulokset. Turvallisuutta kaupunginhallituksen arvion mukaan on lisännyt mm. kameravalvonta sekä katuliikenteessä liikenneturvallisuustyö. Tarkastuslautakunta yhtyy kaupunginhallituksen näkemykseen.

Kuntalaisten hyvinvoinnin edistämistä on tilinpäätöksessä arvioitu sairastavuusindeksin kehitymisellä, ylipainoisten 8.-9. luokkalaisten prosenttiosuudella ja kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden lisäämisellä Liikunta-Aalto 2020 -hankkeen avulla.

Sairastavuusindeksin viimeisin julkistettu tilasto on vuodelta 2016, jonka perusteella ei tarkastuslautakunnan mielestä voida vetää johtopäätöksiä kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisestä vuoden 2020 aikana. Yhtenä kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisen mittarina on valtuustokaudella ollut ylipainoisten 8.-9. -luokkalaisten prosenttiosuuden pienentäminen, missä ei ole onnistuttu. Tarkastuslautakunta toteaa, että asetetut mittarit kuvaavat suppeasti hyvinvoinnin edistämistä koko kaupungin

tasolla. Tarkastuslautakunnan näkemyksen mukaan koronavuonna 2020 on tehty huomattava määrä työtä kuntalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi, joskin pandemian vuoksi tiettyjä hyvinvointipalveluja jouduttiin rajoittamaan. Tarkastuslautakunta muistuttaa kaupunginhallitusta hyvinvointikertomuksen- ja raportin laatimisvelvollisuudesta (s. 14–15) ja kiinnittää huomiota tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen (s. 15).

” Hyvinvoinnin edistämiseksi asetetut mittarit eivät kuvaa kattavasti hyvinvoinnin edistämistä koko kaupungin tasolla – hyvinvointia koskevat tavoitteet tulisi kytkeä osaksi hyvinvointikertomusta. ”

Kaupungin vetovoimaisuuden lisäämistä on tarkasteltu työpaikkaomavaraisuudella, pendelöinti- osuudella ja uusien asuinrakennusten rakentamisella. Alajärvellä työpaikkaomavaraisuus on laske- nut hieman. Pendelöinnin osalta Alajärvi on vuoden 2016 tilastojen mukaan netto-voittaja 111 hen- kilöllä eli Alajärvellä asuvia käy enemmän muissa kunnissa töissä kuin mitä muiden kuntien asuk- kaita käy Alajärvellä töissä. Pendelöintiin liittyen tarkastuslautakunnan näkemyksen mukaan olisi hyödyllistä selvittää pitovoimatekijöitä tarkemmin ja mahdollisuuksien mukaan pyrkiä vahvista- maan niitä.

Uusien asuinrakennusten rakennuslupien määrän vuositaso oli 20 kpl. Tavoite ei toteutunut (vuonna 2020 myönnettiin uusia rakennuslupia 11 kpl, vuonna 2019: 9 kpl).

Konserniyhtiöt

Vuoden 2020 talousarviossa on asetettu kaupungin yleiset konsernitavoitteet, jotka olivat 1) Kon- serniyhteisöjen toiminnan on tuettava kaupungin strategian toteutumista, 2) Konserniyhteisöjen ja kuntayhtymien on toimittava taloudellisesti ja itsensä kannattavasti ja niiden tulee strategian mu- kaisesti tehostaa toimintaansa, ja 3) Konsernin ja kaupunginhallituksen välisen omistajaohjauksen kehittäminen edelleen. Tarkastuslautakunta yhtyy kaupunginhallituksen näkemykseen siitä, että tavoitteet ovat pääosin toteutuneet.

Talousarviossa on kaupungin yleisten konsernitavoitteiden lisäksi asetettu erikseen tavoitteet vuok- rataloyhtiöille, Alajärven Lämpö Oy:lle sekä Järvi-Pohjanmaan Yrityspalvelu Oy:lle.

Vuokrataloyhtiöille on asetettu tavoitteet 1) vuokra-asuntojen määrän mitoittaminen kysyntää vas- taavaksi ja 2) yhtiöiden toiminnan tehostaminen niin, että taloyhtiöiden talous on tasapainossa.

Kiinteistö Oy Kitronpuistolla oli tilikauden päättyessä 143 vuokra-asuntoa. Kitronpuiston osalta vuokra-asuntojen käyttöaste on ollut noin 86 %. Yhtiön talous on parantunut edellisvuodesta mm. vakuutuskorvausten myötä. Taloudellista tilannetta heikentää vuokrasaamiset ja luottotappiot. Tar- kastuslautakunta toteaa Kiinteistö Oy Kitronpuiston osalta tavoitteiden toteutuneen.

Kiinteistö Oy Rantatien Kartanon osalta käyttöaste parani hieman edellisvuodesta käyttöasteen noustessa noin 80 %:sta 83 %:iin. Talous on kohtuullisen hyvässä kunnossa.

Alajärven Lämpö Oy:lle on asetettu kaksi tavoitetta, 1) kaukolämmön tarjoaminen asiakkaille kilpailukykyiseen hintaan, sekä 2) kotimaisen lähipolttoaineen hyödyntäminen lämpökeskuksessa. Tavoitteet ovat toteutuneet. Energia-teollisuuden kaukolämmön hintatilastossa 1.1.2021 Alajärven Lämpö Oy sijoittuu kahdenkymmenen edullisimman kaukolämpöä myyvän yhtiön joukkoon (pois lukien omakotitalot, sijoitus 22).

Järvi-Pohjanmaan Yrityspalvelu Oy:lle on asetettu tavoitteeksi kaupungin elinkeinostrategian mukaisten linjausten toteuttaminen ja seuranta omalta osaltaan. Kaupungin toimintakertomuksessa ei ole arvioitu, kuinka tai millaisin toimenpitein Järvi-Pohjanmaan Yrityspalvelu Oy on toteuttanut kaupungin elinkeinostrategian linjauksia. Tarkastuslautakunnalle annetun selvityksen mukaan Järvi-Pohjanmaan Yrityspalvelu Oy:lle asetetut tavoitteet ovat toteutuneet.

Alajärven kaupunkikonsernin tytäryhtiöt

Kiinteistö Oy Kitronpuisto (100 %)

Alajärven Lämpö Oy (60 %)

Luoma-ahon Yritystilat Oy (60 %)

Alajärven Liikennekiinteistö Oy (55 %)

Järvi-Pohjanmaan Yrityspalvelu Oy (54,43 %)

Kiinteistö Oy Rantatien Kartano (100 %)

Kiinteistö Oy Murtomäki (100 %)

Henkilöstöhallinto

Alajärven kaupungin päätoimisessa palvelussuhteessa oli vuoden 2020 lopussa yhteensä 1159 henkilöä (v. 2019: 1206 henkilöä), joista vakinaisten osuus on 862 henkilöä ja määräaikaista 297 henkilöä. Lisäksi sivutoimisia oli 93 henkilöä ja työllistettyjä 7 henkilöä. Henkilöstön määrä on edellisvuoteen verrattuna vähentynyt 47 henkilöä (vv. 2018–2019 henkilöstö kasvu oli merkittävä, yhteensä 110 henkilöä).

Tavoitteet

Talousarviossa 2020 on henkilöstöhallinnolle asetettu tavoitteeksi henkilöstön työhyvinvointi ja työkykyä edistävä toiminta sekä hyvä johtaminen ja osaava henkilöstö. Tavoitteiden saavuttamista kuvaaviksi mittareiksi on asetettu sairauspoissaolojen ja ennenaikaisten eläköitymisten vähentäminen sekä kehityskeskustelut, tehtäväkuvaukset, koulutussuunnitelmat ja työhyvinvointikysely.

Sairauspoissaolot

Sairauspoissaoloja oli vuonna 2020 keskimäärin 14,4 kalenteripäivää kun ne vuonna 2019 olivat keskimäärin 13,5 kalenteripäivää. Sairauspoissaolojen kustannukset nousivat 17.935 euroa. Tarkastuslautakunta pitää positiivisena, että lyhyet 1-3 pv sairauspoissaolot vähentyivät. Kuitenkin pidemmät 4-60 pv sairauspoissaolot lisääntyivät. Eniten sairauspoissaoloja oli perusturvan yksiköissä.

Ennenaikainen eläköityminen

Eläkkeelle siirtyi vuoden 2020 aikana yhteensä 41 henkilöä. Keskimäärin eläkkeelle jäätiin 61,2 vuotiaana (2019: 59,1 vuotiaana). Tavoite ennenaikaisen eläköitymisen vähentämisestä toteutui.

Hyvä johtaminen ja osaava henkilöstö

Tavoitteen toteutumista kuvaavien mittareiden valossa tavoite on pääosin toteutunut. Tarkastuslautakunnan saaman tiedon mukaan kehityskeskustelut on käyty tavoitteen mukaisesti, koulutussuunnitelmat on tehty sekä tehtäväkuvaukset ja työn vaativuusarvioinnit ovat hyvällä tasolla.

Työhyvinvointikysely kaupungin henkilöstölle toteutettiin vuonna 2020, mutta tulosten perusteella ei aivan saavutettu asetettua tavoitepistetasoa (tavoite 4, toteuma 3,8). Tarkastuslautakunta pitää hyvänä sitä, että työhyvinvointikysely toteutetaan säännöllisesti. Tarkastuslautakunnan näkemyksen mukaan olisi tärkeää, että tulokset käsiteltäisiin hallintokunnissa ja määriteltäisiin kehittämistoimenpiteet niille asioille, jotka kyselyn tulosten perusteella kehittämistä vaativat. Kyselyn tulokset ja määritellyt toimenpiteet olisi syytä antaa tiedoksi valtuustolle.

Perusturva

Järvi-Pohjanmaan perusturvan tehtävänä on tuottaa kuntalaisille laadukkaat ja oikea-aikaiset sosiaalihuollon sekä terveyden- ja sairaanhoidon palvelut, mukaan lukien erikoissairaanhoidon sekä ympäristöterveydenhuollon palvelut. Järvi-Pohjanmaan perusturvalautakunta on Alajärven kaupungin sekä Lappajärven ja Vimpelin kuntien yhteislautakunta, joka toimii Alajärven kaupungin organisaatiossa.

Perusturvan nettomenot olivat yhteensä 65,2 milj. euroa. Nousua vuoden 2019 tilinpäätökseen oli 1,7 milj. euroa. Perusturvalautakunnan korjattuun talousarvioon nähden ylitystä tuli 915.022 euroa ja alkuperäiseen talousarvioon nähden ylitystä tuli 3,0 milj. euroa. Lautakuntatasolla terveystaloudet (ylitys 707.596 €) ja sosiaalipalvelut (ylitys 376.330 €) ylittivät korjatun talousarvion. Suurtuotetasolla yhteensä viisi perusturvan suurtuotetta ylitti talousarvion. Suurin ylitys oli erikoissairaanhoidossa (767.723 €).

Maaliskuun alussa Suomeen levinnyt koronapandemia vaikutti merkittävästi koko Järvi-Pohjanmaan perusturvan toimintaan vuonna 2020.

Tavoiteasetanta

Vuoden 2020 talousarviossa on perusturvalautakunnalle asetettu kolme koko perusturvaa koskevaa tavoitetta. Lisäksi talousarviossa on asetettu lukuisia määriä suurtuotekohtaisia tavoitteita.

Tarkastuslautakunnan toistaa edellisessä arviointikertomuksessaan esittämänsä näkemyksen siitä, että perusturvan tavoiteasetantaan tulee kiinnittää huomiota. Tavoitteiden tulisi olla mitattavissa olevia ja perusturvan toimintaa kehittäviä. Tarkastuslautakunnan näkemyksen mukaan tavoitteellisuutena ei voida pitää tavanomaista lain vaatimusten mukaista toimintaa. Muutama selkeä tavoite hyvin suunniteltuine mittareineen on parempi kuin lukuisia määriä tavoitteita.

Tavoitteiden toteutuminen

Toiminnallisena tavoitteena oli, että Järvi-Pohjanmaan perusturvassa toimivat kilpailukykyinen, alueellinen sote-keskus ja lapsi- ja perhelähtöinen perhepalvelukeskus. Talousarviossa asetettujen mittarien valossa tavoite on toteutunut.

Taloudellisena tavoitteena oli talouden tasapainoon vaikuttaminen palvelurakennemuutoksella. Tavoite on toteutunut kotisairaalan osalta, mutta muut tavoitellut toimenpiteet ovat vasta valmisteluvaiheessa.

Lisäksi Järvi-Pohjanmaan perusturvan palvelujen tavoitteena on ollut, että ne pohjautuvat hyvinvoinnin edistämiseen, ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan toimintamalliin. Tavoitteen toteutumista on toimintakertomuksessa arvioitu itsehoito-ohjeistuksen ja sähköisen viestinnän kehittämisellä, huomion kiinnittämisellä riski-perheisiin sekä liikunnan lisäämisellä ikäihmisten palveluissa. Näiden toimenpiteiden arvioinnin kautta tavoite toteutui.

Asiakastyytyväisyyden mittaaminen

Järvi-Pohjanmaan perusturvassa useiden suurtuotteiden (perhepalvelut, aikuisten palvelut, vammaispalvelut) tavoitteena on ollut asiakastyytyväisyys. Toimintakertomuksessa on useassa kohdassa raportoitu, että asiakaspalautetta ei ole saatu. Ainoastaan työpajan kohdalla on raportoitu, että työpajan asiakkaiden palaute on kerätty ja palaute on ollut hyvää ja kiitettävää.

Järvi-Pohjanmaan perusturvalla on käytössä Roidu- asiakaspalautejärjestelmä. Roidu-palautelaitteita on kaksi ja niitä kierrätetään eri yksiköissä. Palautelaitteet ovat hygieniasyistä olleet pois käytöstä kevästä 2020 alkaen. Palautteenantomahdollisuus on myös Järvi-Pohjanmaan perusturvan verkkosivuilla.

Tarkastuslautakunta totesi jo edellisessä arviointikertomuksessaan, että perusturvan asiakaspalautejärjestelmää tulisi kehittää asiakaslähtöisemmäksi. Jo vuoden 2019 tilinpäätöksessä useiden suurtuotteiden kohdalla oli toteamus, että asiakaspalautteita ei ole saatu eli palautteen saamattomuus ei johdu varsinaisesti koronatilanteesta.

Tarkastuslautakunta toteaa, että mikäli suurtuotteen tavoitteena on asiakastyytyväisyys ja mittarina asiakaspalaute, tulee palautetta myös aktiivisesti kerätä tai aktivoida asiakkaita palautteen antamiseen.

Sivistystoimi

Alajärven sivistyslautakunnan tehtävänä on tuottaa tai hankkia keskitetysti Alajärven kaupungin sivistyspalvelut. Vimpelin kunta ostaa ostopalveluna sivistyslautakunnalta Vimpelin kunnan tarvitsemat sivistyspalvelut.

Sivistystoimen nettomenot olivat Alajärven osalta yhteensä 21,2 milj. euroa. Laskua vuoden 2019 tilinpäätökseen oli 1,1 milj. euroa. Sivistyslautakunnan talousarvioon nähden alitusta tuli 6 % (1.343.609 euroa). Sivistyslautakunnan suurtuotteista talousarvion ylittivät projektit (39.964 euroa), Aalto-hankkeet (12.234 euroa) sekä liikuntatoimi (64.414 euroa).

Tavoitteiden toteutuminen

Sivistystoimelle oli talousarviossa 2020 asetettu neljä toiminnallista tavoitetta ja lisäksi erillisiä tavoitteita on asetettu suurtuotteittain.

Tavoite koskien sivistystoimen kehittämissuunnitelman jalkauttamista henkilöstölle, toteutui osittain. Kehittämissuunnitelmaan on koottu Alajärven kaupungin ja Vimpelin kunnan strategian ja Alajärven kaupungin sivistystoimen arvoihin perustuvat tavoitteet sekä niiden saavuttamiseksi tehtävät toimenpiteet. Pandemiasta johtuvien rajoitusten takia suurin osa tavoitteeseen liittyvistä toimenpiteistä jäi toteutumatta ja ne on asetettu osaksi sivistystoimen vuoden 2021 talousarvion tavoitteita.

Toisena tavoitteena oli, että perusopetuksen 9. luokalta päättötodistuksen saaneista oppilaista 100 % aloittaa toisen asteen koulutuksen syksyllä 2020. Tavoite toteutui.

Kirjastopalveluiden tavoite pysyä opetus- ja kulttuuriministeriön laatusuosituksissa ja läänin keskitasolla ei toteutunut. Alajärven osalta tavoitteesta jäätin laatusuosituksiin ja läänin keskiarvoon verrattuna lainausmäärässä, verkkoasiointitapahtumien määrässä (suositus 10/asukas/ vuosi, läänin keskiarvo 5,8/asukas/vuosi, Alajärvi 3,47/asukas/vuosi) ja henkilöstömäärässä (suositus 0,8–1 htv/1000 asukasta, läänin keskiarvo 0,74 htv/1000 asukasta, Alajärvi 0,75 htv/1000 asukasta). Sen sijaan fyysisten kirjastokäyntien ja kirjahankintojen osalta tavoite toteutui.

Tavoite koskien liikuntaneuvontapalvelujen kehittämistä ja toteuttamista yhteistyössä Järvi-Pohjanmaan perusturvan ja alueen toimijoiden ja yritysten kanssa, toteutui toimintakertomuksessa esitetyn arvion mukaan. Tarkastuslautakunnan arvion mukaan arvio on hieman optimistinen koronapandemian koetellessa liikuntapalveluita erityisesti kevään 2020 aikana.

Tekninen toimi

Alajärven teknisen lautakunnan toiminta on jaettu tukipalveluihin ja viranomaispalveluihin. Tuki- palveluita ovat tila-, puhdistus- ja ravitsemuspalvelu. Viranomaispalveluja ovat puolestaan yhdyskuntasuunnittelu, yleiset alueet, vesihuoltolaitokset sekä rakennusvalvonta ja ympäristö.

Teknisen lautakunnan nettomenot olivat yhteensä n. 2,5 milj. euroa. Talousarvioon nähden alitusta tuli 12,2 % (352.139 euroa).

Tavoitteiden toteutuminen

Tekniselle toimelle oli talousarviossa 2020 asetettu seitsemän valtuustoon nähden sitovaa toiminnallista tavoitetta. Tavoitteet ovat pääosin toteutuneet. Tavoite koskien ravitsemuspalveluiden sähköisen tilausjärjestelmän käyttöönottoa toteutui vain osittain. Koronapandemiaan liittyvistä rajoituksista johtuen järjestelmän koulutukset olivat tauolla eikä järjestelmä ole vielä täydessä käytössä.

Maaseututoimi

Järvi-Pohjanmaan maaseututoimen tehtävänä on tuottaa kunnan maaseutuviranomaiselle määrätyt tehtävät ja palvelut sekä maatalousyrittäjien lomituspalvelut Alajärven kaupungille sekä Soinin ja Vimpelin kunnille. Yhteistoiminnan hallinnosta vastaa Alajärven kaupunki. Maaseututoimen nettomenot olivat yhteensä 394.382 euroa, josta Alajärven osuus oli 194.929 euroa. Maaseututoimen talousarvio alittui kokonaisuudessaan 81.087 euroa.

Tavoitteiden toteutuminen

Maaseututoimelle oli talousarviossa 2020 asetettu neljä strategista tavoitetta. Ensimmäinen tavoite koski maatalouden tukien maksatusta. Tavoitteena oli saada 80 % maksatuksista toteutumaan ensimmäisenä mahdollisena maksupäivänä. Tavoite toteutui. Alajärvellä toteutumisprosentti oli 98,38.

Toinen tavoite oli maaseudun kehittämiseen liittyvien kontaktien ja tilaisuuksien määrä. Toimintakertomuksen mukaan tavoite toteutui.

Kolmantena tavoitteena oli lomittajien ammattitaito. Toimintakertomuksen mukaan tavoite toteutui. Lomittajien kanssa on käyty kehityskeskustelut, joiden avulla on selvitetty lomittajien koulutustarpeet ja toiveet. Näiden pohjalta on järjestetty täydennyskoulutusta ja lisäksi tilakohtaista perehdytystä.

Neljäntenä tavoitteena oli lomituspalveluiden toteutuminen 100 prosenttisesti. Tavoitetta on tarkennettu siten, vuosilomat myönnetään lainmukaisesti ja järjestetään tasaisesti lomavuoden aikana. Vuosilomia pidetään keskimäärin 26 päivää / maatalousyrittäjä / vuosi. Tavoite on toteutunut osittain. Vuosilomat on myönnetty lainmukaisesti. Vuonna 2020 vuosilomaa lomitettiin Järvi-Pohjanmaan alueella 23,72 päivää, joten tavoite ei toteutunut.

4. Muut arvioinnit

Hankinnat ja sopimusten hallinta

Tarkastuslautakunnan vuoden 2020 arvioinnin yhtenä painopistealueena on ollut hallintokuntien hankintakäytäntöjen arviointi ja sopimusten hallinnan arviointi. Tarkastuslautakunta on arviointivuoden aikana kuullut aiheesta hallintokuntien hankinnoista vastaavia viranhaltijoita.

Tarkastuslautakunta arvioi saamansa tiedon perusteella, että hallintokunnissa hankintavastuut ovat selkeitä ja hankintamenettelyt sekä hankintaprosessit asianmukaisia. Vuoden 2020 voimaan tullut hankintaohje on selkiyttänyt hankintamenettelyjä pienhankintojen osalta. Hankintojen osalta tarkastuslautakunta arvioi saamansa tiedon perusteella ongelmakohtiksi hankintaosaamisen, erityisesti niissä yksiköissä, joissa hankintoja tehdään vain harvoin. Toiseksi kehittämiskohteeksi tarkastuslautakunta arvioi sopimustenhallinnan ja sopimuskannan hallinnan.

Kuntien toiminnasta yhä suurempi osa toteutetaan sopimusten kautta ja sopimusten hallinnointi on keskeinen osa riskienhallintaa. Sopimustenhallinta vaatii osaamista siinä missä hankintojen tekeminenkin. Sopimustenhallintajärjestelmän käyttäminen voisi helpottaa sopimusten hallintaa ja tiedonkulkua.

Tarkastuslautakunnan suositukset:

- Hankintaosaamisen jatkuva kehittäminen ja organisointi siten, että osaaminen varmistetaan myös niissä yksiköissä, joissa hankintoja tehdään vain harvoin***
- Huomion kiinnittäminen sopimusten hallintaan – sopimusvalmisteluun ja valvontaan, reklamointiin ja tiedonkulkuun.***

Hyvinvointikertomus

Kuntalain mukaan kuntien tulee pyrkiä edistämään asukkaidensa hyvinvointia. Terveystieteiden laki velvoittaa kuntia valmistelemaan vuosittain raportin sekä kerran valtuustokaudessa laajemman hyvinvointikertomuksen valtuustolle. Hyvinvointikertomus on tiivis kuvaus hyvinvoinnista ja terveydestä sekä niiden edistämisestä kunnassa. Hyvinvointikertomus kokoaa eri lähteistä tietoa kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä niihin liittyvistä tekijöistä.

Alajärven kaupungin viimeisin hyvinvointikertomus on tehty valtuustokaudelle 2013–2016 ja viimeisin hyvinvointiraportti on vuodelta 2016.

Tarkastuslautakunta toteaa, että hyvinvointikertomuksen (=hyvinvointisuunnitelma) laatiminen ja vuosittainen raportointi olisi erittäin tärkeää tavoitteellisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kannalta.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Kunnat ovat keskeisessä asemassa paitsi kuntalaisten hyvinvoinnin edistämisessä - myös kuntalaisten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisessä. Kuntien tulee edistää yhdenvertaisuutta viranomaisena ja palvelun tarjoajana, koulutuksen järjestäjänä sekä työnantajana. Kaikkien kuntien täytyy nykyisin laatia lakisääteinen yhdenvertaisuussuunnitelma, jossa asetetaan tavoitteet ja kuvataan toimenpiteet ja vastuut yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Alajärven kaupungissa on tehty tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma työnantajanäkökulmasta. Sen sijaan viranomaisen toiminnalliseen yhdenvertaisuussuunnitteluun eli yhdenvertaisuuden edistämiseen asukkaille tarjottavissa palveluissa ja muussa kunnan toiminnassa, ei ole tehty koko kaupungin tasoista suunnitelmaa. Tarkastuslautakunta kiinnittää huomiota yhdenvertaisuussuunnitteluun ja sen kehittämiseen ja kokoamiseen Alajärven kaupungissa.

Koronapandemian hoitaminen Alajärvellä 2020

Koronapandemia iski todella raskaasti Järvi -Pohjanmaalle ja venytti henkilökunnan jaksamisen äärrirajoilleen. Tartunnan saaneiden määrä ylitti kolminkertaisesti valtakunnallisen keskitason ja kuolemaan johtaneet sairastumiset ylittivät valtakunnallisen keskitason viisinkertaisesti. Keskeisin syy tilanteen eskaloitumiseen johtui koronaviruksen pääsystä vanhustenhoitolaitoksiin.

Koronatartuntojen ja altistumisten vuoksi väestöä asetettiin karanteeniin ja eristyksiin. Erityisesti yli 70- vuotiaiden liikkumista ja asiointia rajoitettiin alueella. Etäkoulun toteuttaminen kotona haastoi varsinkin erityislasten perheitä, monilapsisia perheitä ja perheitä, joissa vanhemmilla on jo entuudestaan jaksamisen tai arjen hallinnan haasteita.

Henkilöstöä jouduttiin palkkaamaan flunssapoliklinikan eriydyttyä kiirevastaanoton toiminnasta erilleen korona- ja infektiopotilaiden hoitamiseen. Maskien ja suojavarusteiden käyttö lisääntyi ja hoitotarvikkeiden kustannukset nousivat. Drive in -näytteenottopiste otettiin käyttöön 8/2020. Epidemiatilanteen aktiivisemmassa vaiheessa covid-näytteenottajia tarvittiin kokoaikaisesti. Tartunnan jäljitykseen perustettiin oma tiimi. Järvi-Pohjanmaan pandemiajohtoryhmä perustettiin valmistelevaan koronan ehkäisemiseen liittyviä linjauksia.

Koronavuosi vaikutti monin tavoin kaupungin toimintaan, ja vaati kaupunkiorganisaatiolta venymistä ja uuden opettelua. Tarkastuslautakunta toteaa, että kaupungin hallintokunnat ja yksiköt suoriutuivat hyvin vaikeasta koronavuodesta 2020. **Kiitoksen ansaitsevat kaikki ne, jotka ovat joustuneet epidemian vuoksi joustamaan ja sopeutumaan.**

5. Yhteenveto

Tarkastuslautakunta esittää valtuuston päätettäväksi, että kaupunginhallitus ja lautakunnat ottaisivat huomioon toiminnassaan arviointikertomuksessa esitetyt havainnot ja esittäisivät lokakuun 2021 loppuun mennessä tarkastuslautakunnalle, mihin toimenpiteisiin esitettyjen havaintojen johdosta on ryhdytty tai ryhdyttävä.

Allekirjoitukset

Alajärvellä 18. päivänä toukokuuta 2021

Mauri Penninkangas
puheenjohtaja

Jukka Pekka Matintupa
varapuheenjohtaja

Kati Salo

Pertti Väänänen

Arja Keisala

Kari Oittinen

Jenni Kuisti